

Валентина Стекольщикова

СИНТАКСИЧНО-ЕКСПРЕСИВНА МЕТАМОВНА ІНТЕНСИФІКАЦІЯ СУЧАСНИХ АНАЛІТИЧНИХ МЕТОДІВ ВІДТВОРЕННЯ ДІЙСНОСТІ

Розглянуто своєрідність сучасного аналітичного відображення дійсності крізь призму металогічного явища синтаксично-експресивної інтенсифікації, що моделює структуру вислову та підсилює ефективність сприйняття медіатексту.

Ключові слова: аналітичний жанр, синтаксично-експресивна метамовна інтенсифікація, ефективність, медіатекст.

Рассмотрено своеобразие современного аналитического отражения действительности сквозь призму металогического явления синтаксически-экспрессивной интенсификации, моделирующей структуру высказывания и усиливающей эффективность восприятия медиатекста.

Ключевые слова: аналитический жанр, синтаксически-экспрессивная метаязыковая интенсификация, эффективность, медиатекст.

The peculiarity of modern analytical reflection of reality via prism of metalogical phenomenon of syntactical and expressive intensification, simulating the structure of the expression and enhancing the efficiency of mediatext perception, has been studied.

Key words: analytical genre, syntactically expressive metalanguage intensification, efficiency, media text.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючим впливом мас-медійної комунікації на свідомість суспільства і, водночас, недостатньою вивченістю ефективності синтаксично-експресивних метакомпонентів в аналітичних жанрах журналістики.

Форма подання аналітичної інформації і, зокрема, її елокутивна складова є одним з найважливіших суспільних інструментів, що сприяють суттєвому впливу на формування не тільки поглядів, уявлень суспільства, а й норм поведінки його членів, у тому числі й мовної поведінки. Це потужний чинник впливу на аудиторію і за-сіб маніпуляції суспільною свідомістю. Опрацьовуючи інформацію, коментуючи або аранжуючи події та подаючи їх читачеві в аналітичній формі, журналісти формують моральні норми, естетичні смаки й оцінки, вибудовують ієрархію цінностей, а нерідко навіть нав'язують читачеві зразки рецепції істин — історичних, соціально-політичних, психологічних і культурологічних.

Мета дослідження — вивчити аналітичний жанр журналістики як фактор творчого процесу, вказавши на основні метасинтаксичні засоби інтенсифікації виразності сучасного медіатексту.

Об'єктом дослідження виступають газетні тексти аналітичного жанру сучасної преси Миколаївщини з конкретним набором метазасобів, що підвищують впливовенність.

Предметом дослідження є синтаксичні засоби експресії, що трапляються в аналітичних жанрах журналістики (коментар, стаття, рецензія, огляд, лист, кореспонденція), які сприяють актуалізації газетного мовлення та його максимальній семантичній сконденсованості.

Свого часу проблему жанроутворення у пресовій журналістиці досліджували М. Василенко, О. Глушко, В. Здоровега, В. Карпенко, І. Михайлин, М. Подолян, Д. Прилюк, В. Шкляр, Ю. Ярмиш, а також російські журналістикознавці В. Ворошилов, М. Кім, Л. Кройчик, Г. Мельник, В. Пельт, Є. Прохоров, А. Тепляшина, О. Тертичний; зарубіжні науковці Вальтер фон ЛаРош, З. Вайшенберг, М. Вуароль та ін.

Деякі проблеми функціонування експресивних компонентів у публіцистичних контекстах знайшли відображення у працях Д. Баранника, В. Ващенко, І. Грицютенка, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюха, А. Мойсієнка, М. Пилинського, О. Пономарева, Л. Пустовіт, О. Сербенської, Л. Ставицької, І. Чередниченка, В. Шаховського та ін.

Серед мовних засобів експресивності, які використовують у газетних текстах, деякі дослідники в окрему групу виділяють тропонімічні одиниці синтаксичного рівня. Це, зокрема, такі вчені: І. Адамушко, А. Данілова, М. Желтухіна, Н. Кожевникова, С. Кормілов, Т. Ленкова, О. Сковородніков, С. Сметаніна, З. Смелкова.

Функціонування в аналітичній публіцистиці металогічних елементів синтаксично-експресивного складу досліджували, однак ці праці містять лише фрагментарні відомості про мотиви їх використання, контекстуальне середовище, участь у створенні загального емотивно-оцінного плану тексту тощо. Поки що немає спеціальної ґрунтовної праці, присвяченої аналізованому явищу з його характерними ознаками та рисами, специфічними зображально-виражальними можливостями, влучними прикладами, які найкраще

виявляються у журналістських контекстах, та їх впливогенними особливостями.

Для реалізації експресивних значень однаково важливими є контексти обох типів — мовні (текстуальні) та позамовні. Перші забезпечують сприятливе лексичне «середовище» для експлікації експресивного значення на лексико-семантичному рівні, а інші (ситуативні) виявляють чинники, що впливають на формування чи модифікацію образних та емотивно-аксіологічних смислів, установлюють тісні зв'язки між денотативною та сигніфікативною сутностями, мотивують середовище, умови, де відбувається комунікація. Вони зважають на соціальне становище, вік, освіту, рівень культурного розвитку учасників мовленнєвих ситуацій; систему національних цінностей (релігійних, моральних, етичних тощо); етнічні традиції та стереотипи; особливості референтної сфери; позиції, інтенції та настанови автора тощо [4, с. 74]. Отже, у межах контексту значеннєвий план експресиву перебуває під впливом двох світів: текстуального (світу слів та їхніх значень) й об'єктивної дійсності, репрезентованої зазначеними чинниками.

Сьогодні журналісти прагнуть налагодити контакт із читачами, налаштуватися на їх «хвилю сприйняття», створити «діалогічну взаємодію» і, скоротивши дистанцію між адресантом і адресатом, допомагають сучасній газетній публіцистиці ефективно, за допомогою сплетення факту і засобів образності, вирішувати завдання навіювання, переконання і впливу на читачів.

Експресія виникає або в результаті ментальних операцій зближення-зіставлення, або внаслідок руйнування звичних мовних формул і стереотипів, або завдяки умілим змінам мовної тактики [6, с. 96]. Окрім того, в аналітичних жанрах розробляється матеріал значно більшого масштабу, виникає можливість ставлення проблем, висунення суттєвих рекомендацій на основі різнобічного аналізу, теоретичної та фактичної аргументації [5, с. 25].

Розглянемо конкретні влучні та дієві приклади синтаксичної експресивності аналітичного жанру у сучасній регіональній журналістській практиці — миколаївських газетах: «Рідне Прибужжя» (РП), «Вечерний Николаев» (ВН), «Южная Правда» (ЮП), «Николаевские новости» (НН), «Родной причал» (РПр), «Наш город Николаев» (НГН) за 2010—2016 рр.

У газетних текстах знаходимо майже всі фігури поетичного синтаксису. Проте, дослідивши текстотворчість миколаївських друкованих видань, можна зазначити, що домінують чотири групи. Це, зокрема, питання різноманітних типів; повтори, що створюються засобами різних мовних рівнів; мовні засоби підтримки контакту із читачем та структурно-графічні виділення.

Найчастіше потенційний реципієнт у статтях натрапляє на такі різновиди *питань*, як дубітація, апокриза (об'єктивізація), обговорення, риторичне запитання.

Дубітація — низка запитань до уявного співрозмовника, які слугують для порушення проблеми й обґрунтування форми міркування. Це своєрідний план подальшого викладу і спосіб налагодити контакт із читачем. Запитання завжди звернене до співрозмовника і вимагає від нього відповідної реакції [7, с. 101].

Наприклад: *Яка ситуація на сьогодні склалася в економічному секторі? Які заходи щодо продовольчої безпеки прийняті? Чи подорожчає знову гречка?* (ВН. — 2010. — № 11). *Є в цих думках, як кажуть, раціональне зерно. А що ж робити? Чекати?* (ВУ. — 2011. — № 7).

Дубітація є важливим композиційним прийомом у коментарі: вона відіграє роль зачину, який може перебувати як перед, так і після короткого викладу суті справи [9, с. 218]. Завдяки своїм інтонаційним особливостям дубітація формує дуже динамічний вступ.

Наприклад: *Місцева адміністрація чомусь не поспішає приймати нам 'ятку в обласну комунальну власність. Чому? Чим так не догодив музей вищому керівництву?* (НГН. — 2009. — № 13).

Ще одним засобом інтенсифікації аналітичних жанрів є **апокриза (об'єктивізація)** — одна з фігур мислення, в якій автор або персонаж твору ставлять запитання і самі відразу ж намагаються дати на нього відповідь [7, с. 83].

Наприклад: *Але хто дасть гарантію, що знову не буде зростання цін? Ніхто. Вихід — економія, економія, економія* (РП. — 2010. — № 22).

Зміна стверджувальної інтонації на питальну як у статті, так і листі дає змогу активізувати увагу читача, відновити контакт, що ослаб, і водночас внести різноманітність до авторського монологу, створивши ілюзію діалогу.

Аналогом і одночасно протилежністю об'єктивізації є обговорення.

Обговорення — ставлення питання з метою обговорити вже прийняте авторитетними особами рішення або запропонувати широкому загалу висновок [7, с. 101].

Наприклад: *Фермери, які орендують у Новопетрівці до 70 гектарів землі, податків не сплачують. Чому? Як депутат районної ради я не раз наголошував, щоб влада зрівняла бізнес у можливостях, замість того, аби відшукувати кошти на утримання соціальної сфери* (ВГ. — 2011. — № 11).

Риторичне запитання — стилістична фігура: одне чи декілька поставлених запитань, на які автор не дає прямої відповіді [7, с. 165].

Наприклад: *Охорона магазинів битиме клієнтів?* (РП. — 2012. — № 40). Часто відповідь з'ясовується з підтексту твору. Використовують риторичне запитання, зокрема, у репортажі, щоб привернути увагу читача до важливих, актуальних проблем, пов'язаних із розвитком твору, з його ідейно-тематичною основою.

Наприклад: *Про газ у Снігурівці обіцяє вже третій депутат. Та чи буде тепло від цих обіцянок?* (РП. — 2012. — № 15).

Із теоретичного погляду, «інтерпретивна» журналістика певною мірою корелює з категорією суб'єктивності, що є протилежною до ключової вимоги — об'єктивного відображення дійсності. Однак, урівноважуючись дотриманням точності, достовірності, збалансованості, у підсумку вказує на власне журналістське бачення, яке не викривляє реальності [10, с. 92].

Друга група фігур, що посідають важливе місце в мові аналітичного відображення дійсності, — це повтори різних типів. Сегменти, що повторюються, фіксуються пам'яттю і впливають на формування ставлення читача до відповідної проблеми.

Повтор — це найважливіший компонент створення стилю газети, що виходить далеко за межі фігур мови, торкається макроструктури тексту. Таке значне місце повтору в повідомленні можна пояснити його здатністю не тільки чинити емоційну дію, а й призводити до змін у системі «думки—цінності—норми».

Серед повторів вирізняють прості та композиційні повтори. Зокрема, нас цікавлять такі повтори, як плеоназм, тавтологія, пара-

лелізм, що найчастіше трапляються в аналітичних жанрах та мають посилену сугестивну дію.

Плеоназм (від грецьк. — надлишок, надмірність) — стилістична фігура, яку ще небезпідставно називають багатослів'ям у кращому розумінні цього слова [7, с. 157].

Наприклад: *Новопетрівка сидьма-чекає на питну воду, але влада поки не поспішає* (ВН. — 2012. — № 10).

Тавтологія (від грецьк. — слово) — стилістична фігура, що ґрунтується на однокореновому повторі попереднього слова [1, с. 230].

Наприклад: *Так, політика вбиває, свідомо чи несвідомо* (РП. — 2012. — № 28). *Славні традиції «Славії»* (РП. — 2012. — № 12).

Як синтаксичну фігуру тавтологію часто використовують в аналітичній публіцистиці з метою затримати увагу на викладеному, увиразнити його, посилити емоційність та ритмічність мови [1, с. 162].

Наприклад: *В. Пащенко: «У нас повинні бути табори, а не концтабори»* (ВН. — 2013. — № 2). *Порушення... без порушників* (НГН. — 2010. — № 18). *Нелегка діяльність «легковиків»* (НН. — 2013. — № 5).

Паралелізм (від грецьк. — той, що йде поряд, паралельно) — фігура поетичного синтаксису: маючи структурний характер, змальовує паралельно два та більше різних явищ життя й акцентує на їхніх спільних чи протилежних рисах, особливостях. Таке композиційне зображення картин життя допомагає краще відтінити, змалювати описувані події, образи, проаналізувати їх [7, с. 145].

Наприклад: *Думка Національної комісії з питань етики і моралі, думка батьків, думка психологів, думка суспільних діячів — все враховано* (РП. — 2012. — № 40). *Немає музики без слухача, книги без читача, спорту без кличу фанатів — у творчих суперечках народжується диво, яке обов'язково відшукає своїх поціновувачів* (РП. — 2012. — № 32).

Паралельні конструкції ритмічно виділяють найбільш значущі для автора аналізу фрагменти тексту. Стійкість подібних пар приводить до того, що перший образ, оточений постійним емоційно-смісловим ореолом, викликає необхідну асоціацію навіть тоді, коли інша частина паралелі, що позначає людське переживання, опускається.

Образ згодом набуває нових функцій. Часто це емоційний ключ. Виникає деяка недомовленість, створюється ліричний підтекст, заснований на враженні, що явища, які зіставляються, перебувають між собою у міцному зв'язку [2, с. 235].

Окрім блоку зазначених фігуративних компонентів, експресивно-синтаксичними *мовними засобами підтримки контакту з читачем* є риторичні фігури: апострофа, комунікація, парантеза, умовчання, акцентований вислів.

Риторичні фігури в аналітичних жанрах журналістики постають унаслідок порушення комунікативно-логічних норм висловлювання, оскільки ті діалогічні інтонації, які вони вносять у процес мовлення, не розраховані на реальну відповідь або практичну дію, як це є у «живому», побутовому спілкуванні, коли діалог слугує передусім потребам обміну інформацією; такому звертанню до співрозмовника, яке передбачає відповідь або спонукає його до конкретних учинків. Діалогічність риторичних і словесних зворотів цілком умовна і слугує у медіатексті меті індивідуалізації та емоційного вираження стилю журналістських матеріалів, привертання особливої уваги до певних аспектів зображуваного явища, в окремих випадках використовується з композиційною метою.

Апострофа (від грецьк. — особисте звертання, звернення) — доволі поширена у риторичній стилістичній фігура. В її основі — звернення автора чи персонажа твору, в якому викладені важливі факти, відомості, аргументи, прохання, побажання, заповітні думки тощо [7, с. 84].

Наприклад: *Творімо добро, бо воно назавжди!* (РП. — 2012. — № 31).

Комунікація — це уявна передача складної проблеми на розсуд читачів [7, с. 74].

Наприклад: *Вихід, напевно усі зі мною погодяться, один: не чекати, а власними руками братися за діло* (НН. — 2013. — № 5).

Комунікація підвищує переконливість суджень, адже читач у них бере участь сам.

Наприклад: *Газифікація сільських населених пунктів Миколаївської області, як вже переконалися снігурівці, та й ми з вами, є проявом турботи держави про своїх громадян* (РП. — 2012. — № 31).

Парантеза — самостійний, інтонаційний і графічно виділений вислів, вставлений в основний текст, що має значення додаткового повідомлення, роз'яснення або авторської оцінки [7, с. 155].

Наприклад: *За словами міністра, такі заходи можуть позитивно вплинути на народжуваність. Цікаво, сам-то він в це вірить?* (ЮП. — 2010. — № 60).

Умовчання, апосіопеза — зворот мови, вказівка в письмовому тексті графічними засобами на невисловленість частини думки [7, с. 39].

Наприклад: *Горілка не дала... подумати* (РП. — 2012. — № 8).

Умовчання застосовують також і в тих статтях, коли зображуване явище є небажане або коли його не бажають розкривати. Умовчання надають думці образності, гостроти й спонукають читача до роздумів [3, с. 102].

Наприклад: *Миколаївська облспоживспілка: «вірус безвідповідальності», або Риба... з голови* (РП. — 2011. — № 32).

До четвертої групи фігур належать *структурно-графічні виділення*: еліпсис, сегментація, парцеляція, епіфраз, градація. За допомогою цих фігур увага читача звертається на один з компонентів висловлювання, який у загальному потоці мови міг би залишитися непоміченим.

Еліпсис (від грецьк. — пропуск, недостача) — фігура поетичного синтаксису: позначає навмисний пропуск у реченні слова чи словосполучення, але про них можна легко здогадатися з контексту [8, с. 53].

Наприклад: *Покращення видно одразу: українці бідніші за жителів Ботсвани та Свaziленду* (РП. — 2011. — № 32).

Еліптичні конструкції в усному мовленні є засобом його динамізації; вони сконденсовано і легко виражають думку, надають мовленню емоційного забарвлення [8, с. 173].

Парцеляція — це важлива стилістична фігура, що полягає у сегментації змісту висловлювання на окремі частини — інтонаційно-змістові одиниці, які йдуть одна за одною після роздільної паузи (на письмі — крапка, двокрапка) [8, с. 54].

Наприклад: *Проблему енергозбереження розуміють і підтримують в усьому світі, але не в Миколаєві. Чому ж так?* (ЮП. — 2009. — № 136).

Сегментація — різновид парцеляції: це винесення важливого для автора компонента висловлювання на початок фрази та перетворення його у самостійне називне речення, а потім дублювання його в іншій частині фрази [8, с. 54].

Наприклад: *Матвіївка: берег спотикання* (РП. — 2011. — № 19). *Село: анатомія запусітіння* (НН. — 2012. — № 11).

Епіфраз — додаткове, уточнююче речення або словосполучення, що приєднується до вже закінченої думки [8, с. 25].

Наприклад: *Медицина віддалених районів — галузь давня і молода* (РП. — 2012. — № 34).

Градація (лат. — поступовість) — стилістична фігура, що дає змогу відтворити вчинки, думки, почуття або події в розвитку та сприяє експресивності тексту [8, с. 43].

Наприклад: *В останні роки ліквідатори-чорнобильці та афганці доволі часто запитували, чому вони ризикували життям заради держави, отримували поранення, каліцтва, хвороби, та рівень їх пенсійного забезпечення нижче, ніж у дітей війни, вся заслуга котрих у тому, що вони народилися у відповідний час* (НГН. — 2012. — № 61).

Отже, синтаксична металогізація свідомості адресата аналітичної жанрології, антропоцентризм мови сприяють впливу на його думки і дії. Синтаксичні фігури, які використовують в аналітичних методах пізнання регіональні майстри пера, по-перше, завжди є наслідком свідомого вибору, спеціального розрахунку журналіста з метою вплинути на свого читача і, по-друге, виконують різноманітні, не пов'язані лише з комунікативною, образні функції, зокрема індивідуалізації та типізації мовлення, виділення окремих слів та частин фрази, особливо важливих у смисловому аспекті, композиційну, функцію емоційного увиразнення.

1. *Василенко М. Е.* Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі : монографія / М. Е. Василенко. — К., 2006. — 236 с.
2. *Здоровега В. Й.* Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В. Й. Здоровега. — Л. : ПАІС, 2004. — 268 с.
3. *ЛаРош В., фон.* Вступ до практичної журналістики : навч. посіб. / Вальтер фон ЛаРош. — К. : Академія української преси, 2005. — 229 с.
4. *Михайлин І. Л.* Основи журналістики : підручник / І. Л. Михайлин. — К. : ЦУЛ, 2003. — 284 с.

5. Радчук Р. В. Газетно-журнальні жанри: методологічні проблеми викладання в українській школі журналістики / Р. В. Радчук // Наукові записки Інституту журналістики. — 2011. — Т. 45. — С. 21—29.
6. Різун В. В. Методи наукових досліджень у журналістознавстві : навч. посіб. / В. В. Різун, Т. В. Скотникова. — К. : Преса України, 2008. — 144 с.
7. Святовець В. Ф. Словник образотворчих засобів. Тропи та стилістичні фігури (Методичні рекомендації до курсу з теорії літератури) : [навч. посіб.] / В. Ф. Святовець. — К. : Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. — 178 с.
8. Смелкова З. С. Риторические основы журналистики. Работа над жанрами газеты : [учеб. пособ.] / З. С. Смелкова. — [4-е изд., испр.]. — М. : Флинта ; Наука, 2006. — 319 с.
9. Тертычный А. А. Жанры периодической печати : учеб. пособ. / А. А. Тертычный. — М. : Аспект Пресс, 2000. — 312 с.
10. Хітрова Т. Тенденції трансформації класичних жанрових моделей (На прикладі «Репортажних текстових форм») / Т. Хітрова // Журналістика : наук. зб. — К. : Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. — Вип. 9(34). — С. 89—95.

Олексій Бурлаков

**ЗАЛЕЖНІСТЬ РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ВІД ЗМІНЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ**

Досліджено комунікаційні особливості процесів самоврядування та їх вплив на розвиток суспільства. Розглянуто основні елементи взаємодії громади і самоврядування в Україні та принципи формування комунікаційного простору як системи управління, існування такого простору в динаміці та його здатності до циклічної зміни свого стану.

Ключові слова: *алгоритм, громадська думка, зв'язки з громадськістю, інформаційні потоки, комунікація, сайт, соціальна система.*

Исследованы коммуникационные особенности процессов самоуправления и их влияние на развитие общества. Рассмотрены основные элементы взаимодействия общественности и самоуправления в Украине и принципы формирования коммуникационного пространства как системы управления, существование такого пространства в динамике и его способности циклически менять свое состояние.